

Πώς και γιατί μετακινούμαστε;

Διδακτική πρόταση 4: Γιατί και πώς μετακινούνταν οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού;

Ερωτήματα-κλειδιά

- Γιατί μετακινούνταν οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού;
- Πώς μετακινούνταν οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού;

Πρόοδος από το προηγούμενο μάθημα

Στα προηγούμενα μαθήματα τα παιδιά μελέτησαν την καθημερινή ζωή της Εποχής του Χαλκού. Στο σημερινό μάθημα τα παιδιά θα μελετήσουν τους λόγους και τους τρόπους μετακίνησης που υπήρχαν κατά την Εποχή του Χαλκού.

Μαθησιακοί στόχοι

Οι μαθητές και μαθήτριες να:

- αναφέρουν τους λόγους για τους οποίους μετακινούνταν οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού (γνώση περιεχομένου).
- αναφέρουν τα μέσα με τα οποία μετακινούνταν οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού (γνώση περιεχομένου).
- εντοπίζουν τεκμήρια μέσα από πηγές για να στηρίξουν τα πιο πάνω συμπεράσματα (δεξιότητες).
- εντοπίζουν στοιχεία *αλλαγής* και *συνέχειας* (γνώση περιεχομένου - επιστημολογικές έννοιες).
- διακρίνουν *πρωτογενείς* και *δευτερογενείς* πηγές (επιστημολογικές έννοιες).
- αναστοχάζονται σχετικά με την έννοια της ιστορικής σημαντικότητας και το γεγονός ότι αυτή δεν είναι σταθερή, αλλά αλλάζει ανάλογα με τα κριτήρια που χρησιμοποιούμε (επιστημολογικές έννοιες).
- εκφράζουν και συζητούν τα συμπεράσματά τους χρησιμοποιώντας το κατάλληλο λεξιλόγιο (δεξιότητες).

Διδακτικό και μαθησιακό υλικό

- Αναρτημένο λεξιλόγιο διαβαθμισμένης βεβαιότητας σε καρτέλες: αποκλείεται, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι..., ίσως, μάλλον, πιθανόν, πιθανότατα, όλες οι ενδείξεις δείχνουν ότι..., σίγουρα, σύμφωνα με....
- Σχολικό βιβλίο *Ο Άνθρωπος και η Ιστορία του. Από τον πηλό στο μέταλλο*, Τάξη Γ΄, Μέρος Β΄, Έκδοση ΥΑΠ, ΥΠΠ Κύπρου.
- Σχολικό βιβλίο *Ιστορία Γ΄ Δημοτικού*. Από τη Μυθολογία στην Ιστορία, Εκδόσεις ΟΕΔΒ.
- Φύλλο Εργασίας και πηγές «Γιατί μετακινούνταν οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού» (σ. 107-108).

- Φύλλο Εργασίας «Πώς μετακινούνταν οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού; Ποια μέσα χρησιμοποιούσαν για τις μετακινήσεις τους;» (σ. 109-110).
- Κάρτες Εργασίας Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα; (σ. 4-7).
- Φάκελος Επιτευγμάτων.

Δραστηριότητα προσανατολισμού

Τα παιδιά αναφέρουν τους κυριότερους λόγους για τους οποίους μετακινούνταν οι άνθρωποι κατά τη Νεολιθική Εποχή. Αν νιώθουμε ως εκπαιδευτικοί, ότι τα παιδιά χρειάζονται κάποια επιπλέον ερεθίσματα χρησιμοποιούμε το σχετικό υλικό των Επισκοπήσεων (παρουσίαση σε μορφή PowerPoint). Είναι πολύ πιθανόν τα παιδιά να αναφερθούν στην ανάγκη των ανθρώπων για ανεύρεση χώρου για το κτίσιμο των χωριών τους, στις συγκρούσεις, αλλά και στο εμπόριο ή την ανταλλαγή προϊόντων. Είναι επίσης πιθανόν τα παιδιά να αναφερθούν και στη μετακίνηση με τα πόδια στη ξηρά και με σχεδίες στη θάλασσα (Παλαιολιθική Εποχή).

«Ας δούμε τώρα γιατί και πώς μετακινούνταν οι άνθρωποι κατά την Εποχή του Χαλκού». Προβάλλουμε το ερώτημα «Γιατί μετακινούνταν οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού;» και τα παιδιά συζητούν με το παιδί που κάθεται δίπλα τους και σκέφτονται τους λόγους για τους οποίους μετακινούνταν οι άνθρωποι κατά την Εποχή του Χαλκού. Είναι πολύ πιθανόν τα παιδιά να ανακαλέσουν κάποιες πληροφορίες που θυμούνται από τις επισκοπήσεις ή από τα όσα έμαθαν μέσα από τη θεματική για την καθημερινή ζωή και να καταγράψουν ως πιθανό λόγο το εμπόριο. Στη συνέχεια το κάθε παιδί σημειώνει με λέξεις κλειδιά τις απαντήσεις που εντόπισε στην ατομική του καρτέλα.

«Πώς μετακινούνταν οι άνθρωποι την Εποχή του Χαλκού;». Τα παιδιά σκέφτονται τώρα τους τρόπους με τους οποίους μετακινούνταν οι άνθρωποι την Εποχή του Χαλκού, αφού τους συζητήσουν πρώτα με το παιδί που κάθεται δίπλα τους. Είναι πολύ πιθανόν τα παιδιά να ανακαλέσουν κάποιες πληροφορίες που έμαθαν μέσα από τη θεματική για την καθημερινή ζωή και να αναφερθούν στη μετακίνηση με άμαξα, με καράβια κ.λπ. Στη συνέχεια τα παιδιά σημειώνουν και πάλι τις απαντήσεις τους στην ατομική τους καρτέλα.

«Ποια τεκμήρια υποστηρίζουν τις απαντήσεις σας αυτές;». Αναμένουμε ότι τα παιδιά θα δυσκολευτούν να αναφέρουν τεκμήρια που μας οδηγούν στα πιο πάνω συμπεράσματα. Αναφέρουμε στα παιδιά ότι στο σημερινό μάθημα θα μελετήσουμε πηγές και θα εντοπίσουμε τέτοια τεκμήρια που να απαντούν στα ερωτήματά μας.

Δραστηριότητα 1: Γιατί μετακινούνταν οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού;

Τα παιδιά αναφέρουν τις διαθέσιμες πηγές με τη βοήθεια του Φύλλου Εργασίας: «Γιατί μετακινούνταν οι άνθρωποι την Εποχή Χαλκού;» (σ. 107).

Τα παιδιά εργάζονται πρώτα ατομικά για να μελετήσουν τις διαθέσιμες πηγές (σ. 108) και να εντοπίσουν τεκμήρια σχετικά με τους λόγους για τους οποίους μετακινούνταν οι άνθρωποι την Εποχή του Χαλκού (π.χ. για τη διεξαγωγή εμπορίου· για τη διαφυγή λόγω πολεμικών συγκρούσεων· για τη μετακίνηση προς εξεύρεση νέων περιοχών για κατοίκηση). Τα παιδιά πρώτα σημειώνουν τα τεκμήρια που εντοπίζουν στον πιο πάνω ενδεικτικό πίνακα και, στη συνέχεια, συζητούν τις υποθέσεις τους με το ζευγάρι τους. Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια της τάξης.

Κατά τη διάρκεια της συζήτησης στην ολομέλεια της τάξης, τα παιδιά εντοπίζουν τις *διαφορές μεταξύ των πηγών*. Αναμένουμε ότι μέσα από τη συζήτηση θα προκύψει ότι, ενώ οι πρώτες πηγές αναφέρονται σε ευρήματα από την συγκεκριμένη εποχή (πρωτογενείς), η τελευταία πηγή αποτελεί απόσπασμα από ένα βιβλίο, το οποίο περιγράφει τα συμπεράσματα των αρχαιολόγων (δευτερογενής).

Στη συνέχεια θέτουμε το ερώτημα: «Από πού ξέρουν οι αρχαιολόγοι τα όσα έγραψαν στο βιβλίο τους;» (από τα αρχαιολογικά ευρήματα). Με αυτό τον τρόπο, τα παιδιά διαπιστώνουν

τη βασική διάκριση ανάμεσα στις *πρωτογενείς* και τις *δευτερογενείς πηγές*. (Πρωτογενείς πηγές είναι εκείνες που προέρχονται από την εποχή την οποία μελετούμε· ενώ δευτερογενείς πηγές είναι εκείνες που μας δίνουν πληροφορίες για μια εποχή ή γεγονός, βασισμένες στην μελέτη πρωτογενών πηγών).

Δραστηριότητα 2: Πώς μετακινούνταν οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού;

Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να σκεφτούν από ποιες πηγές θα μπορούσαν να εντοπίσουν τεκμήρια που απαντούν το ερώτημα «Πώς μετακινούνται οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού;». Επαινούμε τις απαντήσεις των παιδιών και τα ενθαρρύνουμε να εργαστούν στο Φύλλο Εργασίας «Πώς μετακινούνται οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού; Ποια μέσα χρησιμοποιούσαν για τις μετακινήσεις τους;», ανακρίνοντας τις πηγές και εντοπίζοντας τεκμήρια σχετικά με τα μέσα μετακίνησης κατά την Εποχή του Χαλκού (σ. 109-110).

Τα παιδιά εργάζονται πρώτα ατομικά και εντοπίζουν τους διάφορους τρόπους και τα μέσα μετακίνησής που είχαν στη διάθεσή τους οι άνθρωποι την Εποχή του Χαλκού: με τα πόδια, με άλογα, με άμαξες, με πλοία. Στη συνέχεια, συγκρίνουν και συζητούν τα συμπεράσματά τους σε ζευγάρια και τα παρουσιάζουν στην ολομέλεια. Αντί γραπτών ή προφορικών απαντήσεων, το κάθε ζευγάρι μπορεί να επιλέξει και άλλο τρόπο παρουσίασης (π.χ. να δείξει με μιμική τον τρόπο μετακίνησης, ενώ τα άλλα παιδιά να προσπαθούν να μαντέψουν).

Συνοψίζοντας, τα παιδιά προσδιορίζουν ποιες από τις πηγές της δραστηριότητας είναι πρωτογενείς και ποιες δευτερογενείς (υπενθυμίζουμε τους ορισμούς που δώσαμε στην προηγούμενη δραστηριότητα). Τα παιδιά θα διαπιστώσουν ότι όλες οι πηγές αυτής της δραστηριότητας είναι πρωτογενείς.

Δραστηριότητα 3: Ποια είναι η σημαντικότερη αλλαγή που έγινε σε σχέση με την μετακίνηση των ανθρώπων της Εποχής του Χαλκού;

Τα παιδιά κάνουν υποθέσεις για τη σημαντικότερη αλλαγή που έγινε την Εποχή του Χαλκού, σε σχέση με τους λόγους και τους τρόπους μετακίνησης των ανθρώπων και τη γράφουν στην ατομική τους καρτέλα. Αναμένεται ότι τα παιδιά θα έχουν διαφορετικές απόψεις. Τα ενθαρρύνουμε να παρουσιάσουν επιχειρήματα για την επιλογή τους, εξηγώντας τα κριτήρια με τα οποία επέλεξαν τη συγκεκριμένη αλλαγή ως τη σημαντικότερη. Δεν επιδιώκουμε την εξαγωγή μιας «ορθής» απάντησης, αλλά τη χρήση επιχειρηματολογίας από τα παιδιά. Συζητούμε στην ολομέλεια το γεγονός ότι οι επιλογές των παιδιών για τη σημαντικότητα μιας αλλαγής πιθανόν βασίζονται σε διαφορετικά κριτήρια.

Δραστηριότητα 4: Τι έμεινε το ίδιο, όσον αφορά στη μετακίνηση των ανθρώπων (από τη Νεολιθική Εποχή στην Εποχή του Χαλκού);

Τα παιδιά ανακαλούν στη μνήμη τους το φαινόμενο της μετακίνησης των ανθρώπων τη Νεολιθική Εποχή και αναγράφουν στην ατομική τους καρτέλα *τι έμεινε το ίδιο*, όσον αφορά τους λόγους και τους τρόπους της μετακίνησης των ανθρώπων την Εποχή του Χαλκού.

Αποστολή για το σπίτι

Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να συνεισφέρουν στη διαδικασία της μάθησης, εντοπίζοντας *τεκμήρια από άλλες πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές* που φανερώνουν διάφορους λόγους και τρόπους μετακίνησης των ανθρώπων την Εποχή του Χαλκού. Οι μαθητές και οι μαθήτριές μας μπορούν να αναζητήσουν τέτοιες πηγές στα σχολικά τους βιβλία, σε εγκυκλοπαίδειες και βιβλία ιστορίας, στο διαδίκτυο κ.λπ.. Ενημερώνουμε τα παιδιά ότι στο

επόμενο μάθημα θα αφιερώσουμε χρόνο για να παρουσιάσουμε και να συζητήσουμε τα ευρήματά τους.

Ανακεφαλαίωση – Επαναφορά κύριων σημείων

Πριν αποχαιρετήσουμε τους μαθητές και τις μαθήτριές μας, ελέγχουμε την κατανόησή τους καλώντας το κάθε παιδί να σημειώσει στην ατομική του καρτέλα:

- δύο λόγους μετακίνησης κατά την Εποχή του Χαλκού·
- δύο μέσα μετακίνησης κατά την Εποχή του Χαλκού.

Επίσης, το κάθε παιδί προσθέτει στις Κάρτες Εργασίας *Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα;* όσες πληροφορίες θεωρεί σημαντικές ή ενδιαφέρουσες που δεν αναφέρονται ήδη στις κάρτες τους, σχετικά με τους λόγους (γιατί) και τα μέσα (πώς) μετακίνησης κατά την Εποχή του Χαλκού (σ. 4-7)

Αναστοχασμός παιδιού

Το κάθε παιδί επιλέγει να απαντήσει σε μια ή περισσότερες ερωτήσεις:

- Τι μου άρεσε πιο πολύ ή μου έκανε εντύπωση από αυτά που κάναμε σήμερα;
- Άλλαξαν οι ιδέες/γνώσεις μου με το σημερινό μάθημα; Γιατί;
- Συνεργάστηκα/συζήτησα αποτελεσματικά με άλλα παιδιά;
- Τηρήθηκαν οι αρχές του αμοιβαίου σεβασμού στον διάλογο;
- Πώς θα με βοηθήσουν αυτά που έμαθα σήμερα στην καθημερινή μου ζωή;
- Τι άλλο θέλω να μάθω; Τι θα ήθελα να εισηγηθώ στη/στον δασκάλα/ό μου;

Αναστοχασμός εκπαιδευτικού

- Πότε συμμετείχαν πιο ενεργά τα παιδιά;
- Τι πέτυχε κατά την άποψή μου; Τι δεν «δούλεψε» και γιατί;
- Ποιες περιοχές χρειάζονται βελτίωση; Πώς θα μπορούσαν να γίνουν;

Αξιολόγηση

Συντρέχουσα αξιολόγηση γίνεται κατά τη διάρκεια του μαθήματος μέσα από τις δραστηριότητες που εκτελούν τα παιδιά στις ομάδες τους και στην ολομέλεια της τάξης· και τελική αξιολόγηση γίνεται με τη δραστηριότητα ανακεφαλαίωσης και επαναφοράς των κύριων σημείων.

Διδακτική πρόταση 5: Πού και πώς έκτιζαν τις πόλεις τους οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού;

Ερωτήματα-κλειδιά:

- Πού και πώς έκτιζαν τις πόλεις τους οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού;

Πρόοδος από το προηγούμενο μάθημα

Στο προηγούμενο μάθημα τα παιδιά μελέτησαν τους λόγους και τους τρόπους μετακίνησης των ανθρώπων της Εποχής του Χαλκού. Στο σημερινό μάθημα τα παιδιά θα μελετήσουν τα κριτήρια επιλογής του χώρου στον οποίο κτίζονταν οι πόλεις κατά την Εποχή του Χαλκού, καθώς και τα χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής των πόλεων, όπως αυτά προκύπτουν από τη μελέτη της πόλης της Έγκωμης στην Κύπρο.

Μαθησιακοί στόχοι:

Οι μαθητές και μαθήτριες να:

- αναφέρουν το περιεχόμενο των όρων: πόλη, «κυκλώπεια τείχη», ποταμός, εμπόριο, εργαστήρια χαλκού, αεροφωτογραφία, ερείπια (έννοιες περιεχομένου).
- αναφέρουν στοιχεία σχετικά με τον τρόπο και τα υλικά κατασκευής των σπιτιών της Έγκωμης, κατά την Εποχή του Χαλκού (γνώση περιεχομένου).
- αναφέρουν τα κριτήρια επιλογής του χώρου για την κατασκευή της πόλης της Έγκωμης κατά την Εποχή του Χαλκού (γνώση περιεχομένου).
- διακρίνουν ανάμεσα σε *πρωτογενείς* και *δευτερογενείς* πηγές (επιστημολογικές έννοιες).
- εκφράζουν και συζητούν τα συμπεράσματά τους χρησιμοποιώντας το κατάλληλο λεξιλόγιο (δεξιότητες).
- εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα σε πόλεις που κτίστηκαν κατά την Εποχή του Χαλκού σε διάφορες περιοχές του κόσμου (γνώση περιεχομένου - επιστημολογικές έννοιες).

Διδακτικό και μαθησιακό υλικό

- Αναρτημένο λεξιλόγιο διαβαθμισμένης βεβαιότητας σε καρτέλες: αποκλείεται, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι..., ίσως, μάλλον, πιθανόν, πιθανότατα, όλες οι ενδείξεις δείχνουν ότι..., σίγουρα, σύμφωνα με....
- Ατομική πλαστικοποιημένη καρτέλα (μικρός πίνακας), μαρκαδόροι νερού και σφουγγαράκι.
- Σχολικό βιβλίο *Ο Άνθρωπος και η Ιστορία του. Από τον πηλό στο μέταλλο*, Τάξη Γ', Μέρος Β', Έκδοση ΥΑΠ, ΥΠΠ Κύπρου.
- Φύλλο Εργασίας «Τι μας λένε οι πηγές για τον τρόπο με τον οποίο ήταν κτισμένη η πόλη της Έγκωμης;» (σ. 111-112).
- Κάρτες Εργασίας *Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα;* (σ. 8-9).
- Φάκελος Επιτευγμάτων.

Δραστηριότητα προσανατολισμού

«Πού και πώς έκτιζαν τις πόλεις τους οι άνθρωποι κατά την Εποχή του Χαλκού;». Τα παιδιά γράφουν πάνω στις ατομικές τους καρτέλες πηγές, από τις οποίες θεωρούν ότι μπορούμε να βρούμε τεκμήρια για να απαντήσουμε στο ερώτημα-κλειδί του μαθήματος.

Είναι πολύ πιθανόν τα παιδιά να αναφερθούν σε αρχαιολογικά ευρήματα (π.χ. ερείπια πόλεων, αντικείμενα που βρέθηκαν από τους αρχαιολόγους), αλλά και σε βιβλία ιστορίας (π.χ. τα σχολικά τους βιβλία). Τέτοιου είδους εισηγήσεις μας δίνουν την ευκαιρία να επαναφέρουμε το θέμα των πηγών που μας δίνουν πληροφορίες για το παρελθόν και να ξανακάνουμε τη διάκριση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών.

Δραστηριότητα 1: Πού έκτισαν την πόλη της Έγκωμης και γιατί;

Για να απαντήσουν το ερώτημα του μαθήματος, τα παιδιά αρχικά μελετούν φωτογραφίες από τα ερείπια της Έγκωμης, μιας πόλης της Κύπρου την Εποχή του Χαλκού, στην οποία κάναμε αναφορά και στο προηγούμενο μάθημα.

Τα παιδιά πρώτα εντοπίζουν την Έγκωμη στο χάρτη. Εδώ, μπορούμε να αξιοποιήσουμε τις αεροφωτογραφίες που υπάρχουν στην παρουσίαση PowerPoint. Στη συνέχεια σαν αρχαιολόγοι, τα παιδιά μελετούν τις πηγές και προσπαθούν να απαντήσουν το ερώτημα: «Πού ήταν κτισμένη η Έγκωμη;». Τα παιδιά μπορούν να σημειώσουν τις σκέψεις τους στο τετράδιό τους (ακολουθεί ενδεικτικός πίνακας).

Πού ήταν κτισμένη η Έγκωμη;	Γιατί κτίστηκε εκεί;
	→
	→
	→

Από τους χάρτες και τις αεροφωτογραφίες τα παιδιά διαπιστώνουν ότι η Έγκωμη βρίσκεται πολύ μακριά από το Τρόδος και τα μεταλλεία χαλκού,⁸³ αλλά πολύ κοντά στη θάλασσα, σε ποταμό και πεδιάδα. Στη συνέχεια, τα παιδιά συμπληρώνουν στη δεύτερη στήλη (βλ. ενδεικτικό πίνακα, πιο πάνω) τις υποθέσεις τους σχετικά με το γιατί οι άνθρωποι επέλεξαν να κτίσουν την πόλη τους στον συγκεκριμένο χώρο (καλούμε τα παιδιά να επαναφέρουν στη μνήμη τους πληροφορίες που άντλησαν από το προηγούμενο μάθημα), π.χ. Η πόλη της Έγκωμης κτίστηκε κοντά στη θάλασσα για να έχει λιμάνι και να εξάγει χαλκό και άλλα προϊόντα στις γειτονικές χώρες.

Τα παιδιά εργάζονται ατομικά για να καταγράψουν τις υποθέσεις τους και στη συνέχεια τις συζητούν σε ζευγάρια. Αφού βεβαιωθούμε ότι έχουμε ενθαρρύνει και ενισχύσει τη συζήτηση στα ζευγάρια που χρειάζονται περισσότερη βοήθεια, συζητούμε τις υποθέσεις στην ολομέλεια όπου τα παιδιά επιχειρηματολογούν για τις επιλογές τους.

Δραστηριότητα 2: Πώς έκτισαν την πόλη της Έγκωμης;

Τα παιδιά εργάζονται στο Φύλλο Εργασίας «Τι μας λένε οι πηγές για τον τρόπο με τον οποίο ήταν κτισμένη η πόλη της Έγκωμης;» (σ. 111-112), στο οποίο εντοπίζουν τεκμήρια σχετικά με την αρχιτεκτονική της πόλης. Τα παιδιά εργάζονται πρώτα ατομικά και στη συνέχεια συζητούν τις υποθέσεις τους σε ζευγάρια. Ακολουθεί συζήτηση στην ολομέλεια της τάξης.

⁸³ Οι κάτοικοι της Έγκωμης έπαιρναν τον χαλκό από τα μεταλλεία του Τρόδους.

Δραστηριότητα 3: Τι μαθαίνουμε από τις πηγές για την πόλη της Έγκωμης;

Με βάση τα όσα έμαθαν από τις διερευνήσεις τους για την Εποχή του Χαλκού γενικότερα και για την Έγκωμη ειδικότερα, το κάθε παιδί σημειώνει στην ατομική του καρτέλα τις υποθέσεις του αναφορικά με τα ερωτήματα που ακολουθούν, αξιοποιώντας το λεξιλόγιο διαβαθμισμένης βεβαιότητας. Ενθαρρύνουμε επίσης τα παιδιά να ρίξουν μια γρήγορη ματιά στο σχολικό τους βιβλίο *Ο Άνθρωπος και η Ιστορία του. Από τον πηλό στο μέταλλο*, σ. 72-74.

1. Γιατί είχαν κτίσει τόσο μεγάλα τείχη γύρω από την Έγκωμη;
2. Τι φανερώνουν για την πόλη της Έγκωμης όλα όσα μάθαμε μέχρι τώρα (για τα τείχη, τα σπίτια με τις ανέσεις, τους δρόμους και τις πλατείες, τους ναούς, τα εργαστήρια κατεργασίας χαλκού, το κανάλι);

Αφού πρώτα εργαστούν ατομικά, τα παιδιά παρουσιάζουν τις καρτέλες με τις σημειώσεις τους στο παιδί που κάθεται δίπλα τους και τις συζητούν. Στηρίζουμε τη συζήτηση σε κάθε ζευγάρι, εντοπίζοντας τα βασικότερα επιχειρήματα των παιδιών. Στη συνέχεια, συζητούμε στην ολομέλεια τα συμπεράσματα των ζευγαριών. Δίνουμε ιδιαίτερη έμφαση στον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά παρουσιάζουν τα επιχειρήματά τους. Αναμένουμε ότι τα παιδιά θα εντοπίσουν ανάμεσα σε άλλα, ότι τα τεκμήρια φανερώνουν πως πρόκειται για μια πλούσια πόλη, λόγω της ύπαρξης χαλκού και της διεξαγωγής εμπορίου, με τείχη να προστατεύουν τον πλούτο της και με κατοίκους που νοιάζονταν για την πόλη τους και σκέφτονταν διάφορους τρόπους για την ευημερία της.

Δραστηριότητα 4: Πρωτογενείς ή δευτερογενείς πηγές;

Τα παιδιά ξαναρίχνουν μια γρήγορη ματιά στις πηγές για την Έγκωμη και το κάθε παιδί σημειώνει στην ατομική του καρτέλα:

1. τους αριθμούς των πηγών που είναι πρωτογενείς·
2. τους αριθμούς των πηγών που είναι δευτερογενείς.

Τα παιδιά συγκρίνουν τις απαντήσεις τους με παιδί που κάθεται δίπλα τους τους, ενώ εμείς επισκεπτόμαστε τα ζευγάρια, στηρίζουμε το διάλογο των παιδιών και συζητούμε τις διαφορετικές απαντήσεις που πιθανόν να προκύπτουν.

Ανακεφαλαίωση – Επαναφορά κύριων σημείων

Το κάθε παιδί σημειώνει στην ατομική του καρτέλα:

- τρία χαρακτηριστικά της πόλης της Έγκωμης·
- δύο κριτήρια σύμφωνα με τα οποία οι κάτοικοι της Έγκωμης επέλεξαν πού να κτίσουν την πόλη τους (π.χ. να είναι κοντά σε ...)·
- δύο υλικά που χρησιμοποίησαν οι κάτοικοι της Έγκωμης για να κτίσουν τις πόλεις και τα σπίτια τους.

Το κάθε παιδί προσθέτει στις Κάρτες Εργασίας *Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα;* όσες πληροφορίες θεωρεί σημαντικές ή ενδιαφέρουσες και δεν αναφέρονται ήδη στις Κάρτες Εργασίας του (σ. 4-9)

Αποστολή – Δημιουργική σκέψη και έρευνα για το σπίτι

Τα παιδιά φέρνουν στην τάξη, για να παρουσιάσουν στους συμμαθητές και τις συμμαθήτριάς τους: πηγές σχετικά με άλλες πόλεις της εποχής του χαλκού (π.χ. φωτογραφίες, περιγραφές αρχαιολόγων για τις πόλεις, αεροφωτογραφίες των αρχαιολογικών χώρων, αναπαραστάσεις). Δίνουμε συγκεκριμένα ονόματα πόλεων στα παιδιά, ώστε να επιλέξουν την πόλη που θα ερευνήσουν, όπως: Μυκήνες, Κνωσός, Ουρ, Χαζόρ, Χαττούσα.

Σημείωση: Το επόμενο μάθημα είναι αφιερωμένο στην παρουσίαση και μελέτη των διαφόρων πηγών που τα παιδιά θα προσκομίσουν στην τάξη.

Αναστοχασμός παιδιού

Το κάθε παιδί επιλέγει να απαντήσει σε μια ή περισσότερες ερωτήσεις:

- Τι μου άρεσε πιο πολύ ή μου έκανε εντύπωση από αυτά που κάναμε σήμερα;
- Άλλαξαν οι ιδέες/γνώσεις μου με το σημερινό μάθημα; Γιατί;
- Συνεργάστηκα/συζήτησα αποτελεσματικά με άλλα παιδιά;
- Τηρήθηκαν οι αρχές του αμοιβαίου σεβασμού στον διάλογο;
- Πώς θα με βοηθήσουν αυτά που έμαθα σήμερα στην καθημερινή μου ζωή;
- Τι άλλο θέλω να μάθω; Τι θα ήθελα να εισηγηθώ στη/στον δασκάλα/ό μου;

Αναστοχασμός εκπαιδευτικού

- Πότε συμμετείχαν πιο ενεργά τα παιδιά;
- Τι πέτυχε κατά την άποψή μου; Τι δεν «δούλεψε» και γιατί;
- Ποιες περιοχές χρειάζονται βελτίωση; Πώς θα μπορούσαν να γίνουν;

Αξιολόγηση

Συντρέχουσα αξιολόγηση γίνεται κατά τη διάρκεια του μαθήματος μέσα από τις δραστηριότητες που εκτελούν τα παιδιά στις ομάδες τους και στην ολομέλεια της τάξης· και τελική αξιολόγηση γίνεται με τη δραστηριότητα ανακεφαλαίωσης και επαναφοράς των κύριων σημείων.

Διδακτική πρόταση 6: Πού και πώς έκτιζαν τις πόλεις τους οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού;

Ερωτήματα-κλειδιά:

- Πού και πώς έκτιζαν τις πόλεις τους οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού;

Πρόοδος από το προηγούμενο μάθημα

Στο προηγούμενο μάθημα τα παιδιά μελέτησαν τους λόγους και τους τρόπους μετακίνησης των ανθρώπων της Εποχής του Χαλκού. Στο σημερινό μάθημα τα παιδιά θα μελετήσουν τα κριτήρια επιλογής του χώρου στον οποίο οι άνθρωποι έκτιζαν τις πόλεις τους κατά την Εποχή του Χαλκού, καθώς και τα χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής αυτών των πόλεων, μέσα από τη μελέτη συγκεκριμένων πόλεων όπως: οι Μυκήνες, η Κνωσός, η Ουρ, η Χαζόρ, η Χαττούσα (βλ. σχολικό χάρτη «Μινωικός και Μυκηναϊκός πολιτισμός»).

Μαθησιακοί στόχοι:

Οι μαθητές και μαθήτριες να:

- αναφέρουν το περιεχόμενο των όρων: *πόλη, τείχη, δρόμοι, κτήρια, αεροφωτογραφία, ερείπια* (έννοιες περιεχομένου).
- αναφέρουν στοιχεία για τον τρόπο και τα υλικά κατασκευής των σπιτιών και των πόλεων (γνώση περιεχομένου).
- αναφέρουν διάφορα κριτήρια επιλογής του χώρου κατασκευής των πόλεων κατά την Εποχή του Χαλκού (γνώση περιεχομένου).
- διακρίνουν ανάμεσα σε *πρωτογενείς* και *δευτερογενείς* πηγές (επιστημολογικές έννοιες).
- εκφράζουν και συζητούν τα συμπεράσματά τους χρησιμοποιώντας το κατάλληλο λεξιλόγιο (δεξιότητες).
- εντοπίζουν ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα σε πόλεις από διάφορες περιοχές του κόσμου, που κτίστηκαν κατά την Εποχή του Χαλκού (γνώση περιεχομένου - επιστημολογικές έννοιες).

Διδακτικό και μαθησιακό υλικό

- Αναρτημένο λεξιλόγιο διαβαθμισμένης βεβαιότητας σε καρτέλες: αποκλείεται, δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι..., ίσως, μάλλον, πιθανόν, πιθανότατα, όλες οι ενδείξεις δείχνουν ότι..., σίγουρα, σύμφωνα με....
- Ατομική πλαστικοποιημένη καρτέλα (μικρός πίνακας), μαρκαδόροι νερού και σφουγγαράκι.
- Σχολικό βιβλίο *Ο Άνθρωπος και η Ιστορία του. Από τον πηλό στο μέταλλο*, Τάξη Γ', Μέρος Β', Έκδοση ΥΑΠ, ΥΠΠ Κύπρου.
- Σχολικό βιβλίο *Ιστορία Γ' Δημοτικού. Από τη Μυθολογία στην Ιστορία*, Εκδόσεις ΟΕΔΒ.
- Φύλλο Εργασίας «Πού και πώς έκτιζαν τις πόλεις τους οι άνθρωποι κατά την Εποχή του Χαλκού; Μελετώντας πόλεις σε άλλες περιοχές της γης» (σ. 113-119).
- Κάρτες Εργασίας *Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα;* (σ. 8-9).
- Φάκελος Επιτευγμάτων.

Δραστηριότητα προσανατολισμού – Επαναφορά κύριων σημείων προηγούμενου μαθήματος

«Πού και πώς έκτιζαν τις πόλεις τους οι άνθρωποι κατά την Εποχή του Χαλκού;». Τα παιδιά σημειώνουν στην ατομική τους καρτέλα (πολύ σύντομα) τεκμήρια που δείχνουν πώς και πού ήταν κτισμένη η πόλη της Έγκωμης την Εποχή του Χαλκού. Αναφέρουν επίσης τους λόγους που έκαναν τους κατοίκους της να επιλέξουν αυτή την περιοχή για να κτίσουν την πόλη τους.

Δραστηριότητα 1: Ποιες πηγές μπορούν να μας δώσουν τεκμήρια για άλλες πόλεις της Εποχής του Χαλκού;

Σημείωση: Για τη συγκεκριμένη δραστηριότητα τα παιδιά θα πρέπει να έχουν φέρει αρκετές πηγές (φωτογραφίες, περιγραφές αρχαιολόγων, αεροφωτογραφίες των αρχαιολογικών χώρων, αναπαραστάσεις) που να παρουσιάζουν κι άλλες πόλεις της Εποχής του Χαλκού, όπως: οι Μυκήνες, η Κνωσός, η Ουρ, η Χαζόρ, η Χαττούσα (βλ. προηγούμενο μάθημα).

Ανάλογα με τον αριθμό και το είδος των πηγών που θεωρούμε ότι μπορούν να χειριστούν τα παιδιά, επιδιώκουμε να έχουμε ποικιλία πηγών ως προς το είδος, αλλά και ως προς το κατά πόσον απαντούν στο ερώτημα του μαθήματος: «Πού και πώς έκτιζαν τις πόλεις τους οι άνθρωποι κατά την Εποχή του Χαλκού;». Καλό είναι να αξιοποιήσουμε λιγότερο τις γραπτές και περισσότερο τις παραστατικές πηγές (π.χ. φωτογραφίες, αεροφωτογραφίες των αρχαιολογικών χώρων ή αναπαραστάσεις των πόλεων), οι οποίες ανταποκρίνονται καλύτερα στις δυνατότητες των παιδιών της ηλικίας αυτής.

Για να απαντήσουν το ερώτημα του σημερινού μαθήματος, τα παιδιά αξιοποιούν επίσης τα σχολικά τους βιβλία:

- *Ο Άνθρωπος και η Ιστορία του. Από τον πηλό στο μέταλλο*, (επιλογή σελίδων με αναφορές στις συγκεκριμένες πόλεις)·
- *Ιστορία Γ΄ Δημοτικού. Από τη Μυθολογία στην Ιστορία.*

Τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες (των 4 παιδιών) για να παρατηρήσουν τις πηγές που έχουμε προεπιλέξει και να τις χωρίσουν σε: (α) πηγές που μπορούν να μας δώσουν τεκμήρια για «Πού και πώς έκτιζαν τις πόλεις τους οι άνθρωποι κατά την Εποχή του Χαλκού;»· και (β) πηγές που δεν μπορούν να μας δώσουν πληροφορίες για το ερώτημά μας. Τα παιδιά εργάζονται πρώτα ατομικά και στη συνέχεια συγκρίνουν τις επιλογές τους με τα υπόλοιπα παιδιά της ομάδας τους. Στη συνέχεια, συζητούμε τις επιλογές των παιδιών στην ολομέλεια της τάξης. Ακόμα και σε περιπτώσεις που οι επιλογές των παιδιών διαφέρουν μεταξύ τους, δεν επεμβαίνουμε με διορθώσεις, αφού αναμένουμε ότι όσες πηγές δεν μπορούν να μας δώσουν τεκμήρια θα «απορριφθούν» στην επόμενη δραστηριότητα από τα ίδια τα παιδιά (δηλαδή δεν θα αξιοποιηθούν για να απαντήσουν το συγκεκριμένο ερώτημα).

Δραστηριότητα 2: Τι μας λένε οι πηγές για τις πόλεις την Εποχής του Χαλκού σε άλλα μέρη του κόσμου;

Συζητούμε με τα παιδιά το γεγονός ότι οι απαντήσεις στα ερωτήματα «Πού και πώς έκτισαν τις πόλεις τους οι άνθρωποι αυτή την περίοδο» θα διαφέρουν, σύμφωνα πάντα με τον τρόπο που οι άνθρωποι της κάθε περιοχής σκέφτονταν· και σύμφωνα με τα όσα είχαν στη διάθεσή τους γύρω τους. Θα παρατηρήσουν ότι ορισμένες πόλεις είναι κτισμένες με τρόπο παρόμοιο με αυτό της Έγκωμης (δηλαδή με κύρια υλικά κατασκευής τους ογκόλιθους και τα πλιθάρια, κοντά σε ποτάμια και τη θάλασσα)· ενώ άλλες είναι κτισμένες με εντελώς διαφορετικό τρόπο (δηλαδή με τα ίδια περίπου υλικά αλλά πάνω σε λόφους και σε πολύ μεγαλύτερη έκταση).

Τα παιδιά εργάζονται στο Φύλλο Εργασίας «Πού και πώς έκτιζαν τις πόλεις τους οι άνθρωποι κατά την Εποχή του Χαλκού; Μελετώντας πόλεις σε άλλες περιοχές της γης» (σ. 113-119) και αντλούν τεκμήρια τόσο από τις πηγές του συγκεκριμένου φύλλου, όσο και από άλλες που επέλεξαν τα ίδια (βλ. την πιο πάνω δραστηριότητα). Σε ζευγάρια μελετούν τις πηγές (αναπαραστάσεις, φωτογραφίες ευρημάτων και γραπτά κείμενα - λεζάντες),

χρησιμοποιώντας το λεξιλόγιο διαβαθμισμένης βεβαιότητας. Συγκεκριμένα, τα παιδιά προσπαθούν να εντοπίσουν στις πηγές πληροφορίες σχετικά με τις ομοιότητες και τις διαφορές αυτών των πόλεων με την Έγκωμη, όσον αφορά στα εξής:

1. Πού κτίστηκαν οι πόλεις;
2. Ποια υλικά φαίνεται να χρησιμοποιήθηκαν στην κατασκευή τους;
3. Υπήρχαν άραγε τείχη γύρω από τις πόλεις;
4. Υπάρχουν τεκμήρια ότι αυτές οι πόλεις ήταν δυνατές και πλούσιες;

Τα ζευγάρια σημειώνουν τις παρατηρήσεις τους στο Φύλλο Εργασίας (σημειώσεις) και συζητούν τον τρόπο με τον οποίο θα τις παρουσιάσουν στην ολομέλεια της τάξης. Ενθαρρύνουμε τα παιδιά να εντοπίσουν και από τα σχολικά τους βιβλία πληροφορίες για τις πόλεις που έκτισαν οι Μινωίτες, οι Μυκηναίοι και οι Αιγύπτιοι.

Ανακεφαλαίωση – Επαναφορά κύριων σημείων

Το κάθε παιδί γράφει στην ατομική του καρτέλα:

- δύο χαρακτηριστικά των πόλεων της Εποχής του Χαλκού που μελέτησαν σήμερα·
- δύο κριτήρια, σύμφωνα με τα οποία οι άνθρωποι της Εποχής του Χαλκού επέλεξαν να κτίσουν τις συγκεκριμένες πόλεις (π.χ. να είναι κοντά σε ...)
- δύο υλικά που χρησιμοποιούσαν για να κτίσουν τις πόλεις και τα σπίτια τους.

Επίσης, το κάθε παιδί προσθέτει πληροφορίες/σχέδια/εικόνες/φωτογραφίες που θεωρεί σημαντικές ή ενδιαφέρουσες και δεν αναφέρονται ήδη στις Κάρτες Εργασίας *Τι αλλάζει και τι μένει το ίδιο από την Παλαιολιθική Εποχή μέχρι σήμερα;* (σ. 8-9).

Αναστοχασμός παιδιού

Το κάθε παιδί επιλέγει να απαντήσει σε μια ή περισσότερες ερωτήσεις:

- Τι μου άρεσε πιο πολύ ή μου έκανε εντύπωση από αυτά που κάναμε σήμερα;
- Άλλαξαν οι ιδέες/γνώσεις μου με το σημερινό μάθημα; Γιατί;
- Συνεργάστηκα/συζήτησα αποτελεσματικά με άλλα παιδιά;
- Τηρήθηκαν οι αρχές του αμοιβαίου σεβασμού στον διάλογο;
- Πώς θα με βοηθήσουν αυτά που έμαθα σήμερα στην καθημερινή μου ζωή;
- Τι άλλο θέλω να μάθω; Τι θα ήθελα να εισηγηθώ στη/στον δασκάλα/ό μου;

Αναστοχασμός εκπαιδευτικού

- Πότε συμμετείχαν πιο ενεργά τα παιδιά;
- Τι πέτυχε κατά την άποψή μου; Τι δεν «δούλεψε» και γιατί;
- Ποιες περιοχές χρειάζονται βελτίωση; Πώς θα μπορούσαν να γίνουν;

Αξιολόγηση

Συντρέχουσα αξιολόγηση γίνεται κατά τη διάρκεια του μαθήματος μέσα από τις δραστηριότητες που εκτελούν τα παιδιά στις ομάδες τους και στην ολομέλεια της τάξης· και τελική αξιολόγηση γίνεται με τη δραστηριότητα ανακεφαλαίωσης και επαναφοράς των κύριων σημείων.